

Carlotta: GhmD:53980

Fotot visar Renströmska badanstalten, ca 1880-talet, taget från Norra Allégatan.

Renströmska badanstalten

Under 1800-talets början fanns ett par offentliga badinrättningar i Göteborg men de var främst avsedda för stadens mer välbärgade invånare.

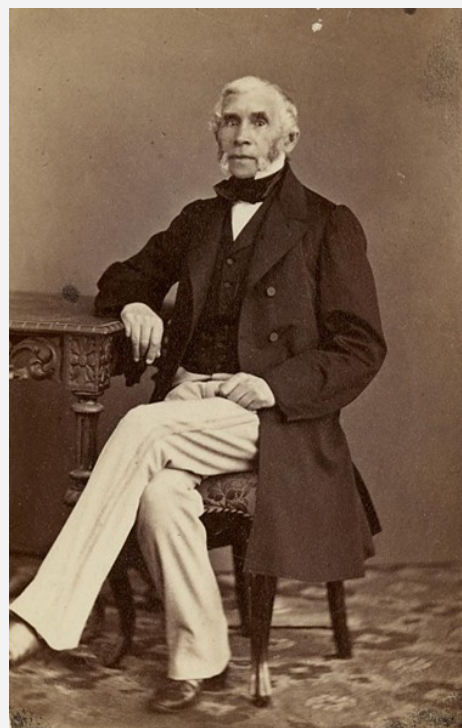
Förslag om att bygga ett folkbad diskuterades under 1800-talet men kunde av ekonomiska skäl inte förverkligas förrän på 1870-talet.

Avgörande blev Sven Renströms stora donation till staden juni 1869.

Enligt Renströms anvisningar skulle donationen bl. a. kunna användas till;

"välgörenhetsinrättningar av alla slag" och till "mera kostsamma anstalter för befordran av snyggheten, sundheten och hälsovården".

Den 9 december 1876 öppnades anläggningen för allmänheten. Den blev snart mycket populär bland göteborgarna. Byggnaden betraktades som en av stadens främsta sevärdheter och badhuset ansågs vara det förnämsta i Norden.

*Sven Renström, 1793-1869
Grosshandlare och donator.*

Branden i Renströmska badanstalten 1903.

Foto: Axel Hartman / Carlotta: GhmPK:620

GÖTEBORGS HANDELS- OCH SJÖFARTSTIDNING
1903-07-15

Renströmska badanstalten i lågor

En olycka kommer sällan ensam - detta gamla ordspråk besannades i dag på ett sätt, som är ganska ovanligt i Göteborgs annaler.

Medan det ännu brann i ruinhögarna efter träförädlingsfabriken å Hisingen och en afdelning af brandmanskaret var sysselsatt därvid, kom budet att Renströmska badinrättningen vid Allén stod i lågor. Kl. var då något över $\frac{1}{2}$ 9.

Elden observerades först af en person utifrån gatan, som såg rök uttränga under plåttaket och sprang in för att meddela, att eldfara måtte föreligga. Först antog man att det var rök som slagit ned från skorstenen, men snart upptäcktes det att en öfverhängande fara var på färde.

Elden hade tydligen utbrutit å vinden öfver maskinrummet och den bredvid liggande tvättafdelningen samt alldeles invid den stora fläkt, som åstadkommer luftväxling inom anstalten.

Huruvida möjligen själfantändning föreligger är ännu ej känt, ehuru man har anledning förmoda sådan till följd af den starka värme, som på detta ställe ständigt är rådande.

Som naturligt var tog elden mycket hastig fart i den torra inredningen på vinden. De tunna brädväggarna voro riktiga eldledare, och snart stod hela den i ett sammanhang varande vinden i eld och lågor.

Brandkåren, som naturligtvis genast allarmrats, anlände snart och började både inifrån huset och utifrån taket eldsläckningsarbetet, som dock försvårades af dels byggnadens plåttak, som ej var så lätt att där så bäst behöfdes genombryta, och dels af den väldigt bolmande röken.

Ibland stod röken högt upp och tog först uppe i höjden utbredning och drog sakta ut öfver omgifvande kvarter, men dessemellan låg den som en ogenomtränglig svepning tätt omkring hela badanstalten, så att denna tedde sig som en enda molnstod, hvarur blott en och annan glimt af lågorna stundom blänkte fram.

En ångspruta hade genast börjat vältra vattenmassor öfver den brinnande anstalten. Slangarna måste härvid dragas öfver spårvägs-linien, så att spårvagnarne från ömse håll fingo stanna på ömse sidor ett stycke från inrättningen.

De elektriska ledningarne för spårvagnarne måste genast afstängas till förekommande af olyckor förorsakade af nedfallande ledningar.

En kvart efter allarmerandet brann det häftigt i vinden å hela flygeln och rökmassorna vältrade fram genom det af brandmanskapet sönderhuggna plåttaket.

Elden spred sig med ofantlig hastighet allt mera, trots vattenmassorna, som snart slungades in öfver dess många härdar. Med raseri kastade den sig i synnerhet öfver östra flygeln, som inrymmer tvättaafdelningen, samt första och andra klassens kvinnoafdelningar.

Här slog elden i stora kvastar upp genom taket, flammade ut genom fönstren och kröp obevekligt framåt under plåtbläggningen vid takfästet, visande att hela det inre af denna flygel var höljdt i lågor.

Hvad som gjorde eldhärjningen å denna flygel än mer hotande, var närheten till folkbiblioteket, som ligger på andra sidan om den smala Kaponniergatan. Lyckligtvis berördes icke biblioteket af elden.

Samtidigt härjades också den västra flygeln och nedre våningens midtparti. Det syntes tydligen nu, att hela byggnadens inre var prisgifvet åt förödelsen.

Det brann vid 10-tiden i alla afdelningarna. Minst berörda af elden voro andra klassens karrafdelning och kamrer G. Sjögrens bostad i midtelpartiets öfvervåning.

Att elden så öfverväldigande gripit omkring sig torde nog bero på, att det till hands varande brandmanskapet ej varit tillräckligt. Men just nu, strax efter 10, anlände den förut vid eldsvådan å Hisingen upptagna delen af brandkåren. Sedan flere slangar utlagts, började elden så småningom aftaga.

Men långsamt gick det. Endast tum för tum läto lågorna drifva sig tillbaka. De fladdrade oafbrutet upp öfver taket och längs takkanterna, uppfriskade och pådrifna af kraftiga vindstötar, som ofta trängde in i det brinnande inre genom de söndersprängda fönstren och de upphuggna eller af elden åstadkomna takgluggarne.

Det fullständigaste intryck af förstörelse gjorde byggnaden, då elden omsider aftagit så mycket attt man kunde göra en titt in i dess inre. I floder välldes det sotiga vattnet nedför trappor och tak och bildade sjöar på stengårdar och golf.

Finska badstun är totalt bränd och likaså tvättaafdelningen, där äfven taket instörtat. De inre delarne af huset äro dels brunna dels förstörda af vattnet. Andra klassens badrum äro ock förstörda, likaså första klassens afdelning för kvinnor. Bättre har däremot första klassens herrafdelning stått sig.

Ett egendomligt intryck gör det att titta in i romerska baden å herrafdelningen. Inredningen i morisk stil är ramponerad.

Genom det uppbrända plåttaket lyser solen in på kvarlevorna af pelargångarne, som likna ruiner af ett moriskt slott i miniatyr.

Allt löst inrede har - mer eller mindre skadadt - förts ut i Allén, där de bekanta röda schaggsofforna nu ligga förstörda af eld och vatten, speglarne äro antingen krossade eller ock på annat sätt förstörda.

Och klädd i nattrock öfver de genomvåta kläderna går kamrern omkring och ser på de sorgliga resterna af dels hans eget bohag, dels badhusets möbler m.m.

Renströmska badanstaltens byggnad är försökrad i Skandia och Svea för 82,000 kr. i hvardera af bolagen samt maskiner, badattiralj m.m. i Svea ensamt för 171,500 kronor. Till huru stort belopp den anställda skadan kan uppskattas är ännu ej känt. Säkert torde den dock kunna uppskattas till öfver 100,000 kr.

Att brandkårens decimering genom utryckningen till Hisingen medvärkat till den försvärande släckningen, torde man väl kunna antaga.

Branden hade lockat ut kollosala människomassor, som med syn- och hörbart intresse följde det ödeläggande elementets framfart i de rum och salar som de själfva besökt.

Oafbrutet gick strömmen af nyfikne genom alléerna och det utvecklades ett brokigt lif som på en marknadsplats. Härtill bidrogo i främsta rummet de välvillige och oförskräckta "räddarne" som aldrig saknas vid en dylik "officiel förlustelse" och som utan någon som helst klar avsikt drogo ut soffor, stolar och hvarjehanda badattiralj, som kastades huller om buller och till dels förstördes af de utströmmande vattenmassorna.

Orsaken till eldens snabba spridning torde vara att söka i de från eldhärden (fläkten) utgående genomtorra luftväxlingskanalerna som fortplanterade elden åt alla håll af byggnaden, och genom att fläkten fortfarande var i gång, tills äntligen dragremmen från maskinen brann af.

* * *

Kl. $\frac{3}{4}$ 1 kunde ångsprutan indragas. Vid 2-tiden voro slangar påskrufvade för eftersläckningen. Elden framträder ännu här och hvar i husets inre delar.

* * *

Renströmska badanstalten uppfördes vid första utdelningen ur den Renströmska fonden 1870, då först 150,000 och sedan ytterligare 75,000 kronor för ändamålet anslogos. 1882 utvidgades badinrättningen ytterligare.

På sin tid tillfredsställande alla anspråk har Renströmska badanstalten på senare tiden icke motsvarat behovet. Framför allt har bristen på simbassäng länge varit kännbar. Branden har nu på ett oförmodat sätt tvingat Göteborgs så länge och så ofta dryftande badhusfråga fram till omedelbar lösning.

GMA:3924:28 *Renströmska badanstalten 1907.*

Renströmska badanstalten i lågor.

Fullständigt ramponerad.

Medan en afdelning af brandmanskapet ännu i går morse är sysselsatt att dämpa de alltjämt uppflammande lågorna i brandhögarne efter Tingstads träförädlingsfabrik, på Hisingen, allarmerades brandkåren – klockan är då 8,35 – till Renströmska bad- och tvättanstalten i Haga, där en hotande eldsvåda utbrutit.

Arbetet för dagen hade här redan börjat och maskinen satts i gång. Denna drifver bl.a. äfven en fläkt, som var placerad på midtelbyggnadens tak ej långt från maskinrummet.

Den här sysselsatte eldaren var den förste som af en händelse märkte rök tränga ut från taket. Sedan han öfvertygat sig om att eld verkligen utbrutit, skyndade han upp till eldhärden för att dämpa lågorna med ett ämbar vatten. Emellertid befanns röken vara alltför intensiv för att han skulle lunna uträtta något.

Badkamrer Sjögren underrättades nu om den öfverhängande eldfaran och denne skyndade genast att allarmera brandkåren.

Elden som troligen uppkommit genom själfantändning vid friktion i fläktens maskineri eller därigenom att gnistor nedfallit från ångskorstenen på fläkten, hade genast tagit en otroligt hastig fart. Inom fem minuter var anstaltens öfre våning insvept i lågor och rök.

Dess bättre hade anstaltens badinrättning blott tagits i anspråk af en herre – några personer höllo just på att köpa badbiljetter, då elden varsnades.

Personen i fråga, som badade i finska badstun, måste hals öfver huvud skynda ut ur varmrummet, kasta sig i bassängen ett ögonblick och därefter med kläderna på armen fly in i karafdelningen, som låg längre från eldhärden.

Till eldens snabba spridning bidrog naturligtvis den omständigheten att de långa vindslängorna icke voro afdelade. Härigenom kom den torra brädbeklädnaden att erbjuda den bästa näring för de blixtnabbt framlöpande lågorna.

En annan orsak härtill torde vara att söka i de från fläkten utgående genomtorra luftväxlingskanalerna som fortplantade elden åt alla håll af byggnaden, och att fläkten fortfarande var i gång, tills ändtligen dragremmen från maskinen brann af.

Brandkåren började snart med en massa vattenslangar angripa elden både inifrån huset och utifrån taket, men förmådde till en början föga uträtta i den ogenomträngliga röken.

Mäst motståndskraftig mot eldens anlopp var byggnadens midtelparti åt Allén, hvilket är en våning högre än de omgifvande delarne af anstalten.

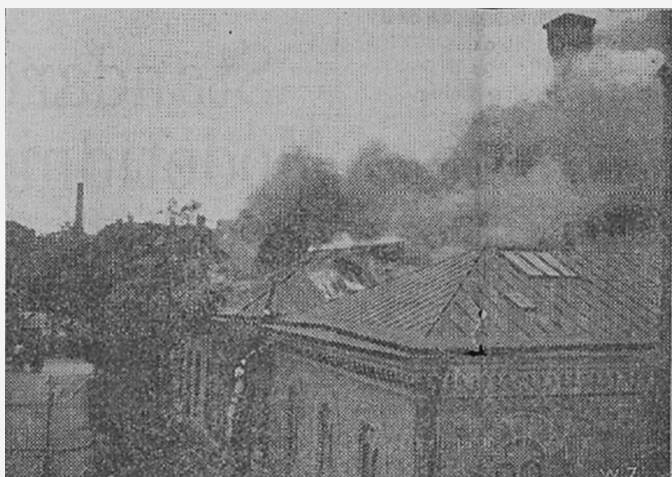
På dess vind rasar dock elden med väldig kraft och man skyndar sig därför, som af vidstående fotografi synes, att bärga husgerädsföremålen och de mindre lättare transporterbara möblerna från kamrerarens bostadslägenhet i andra våningen.

Bilden visar huru en brandsoldat just är i färd med att fira ned ett klädbylte, som mottages af en af badgummorna.

Kontorsböckerna och kassan lyckades man på så sätt rädda. Äfven en del möbler bringades i säkerhet, till stor del dock skadade af det nedträngande vattnet.

Elden hade, som ock de tjocka rökmolnen på fotografien angifva, nu tagit god fart i byggnadens östra flygel, från hvars tak väldiga rökmassor uppstiga. Trots vattenmassorna, som slungas in öfver de många eldhärdarne vinner elden ständigt terräng. Äfven i västra flygeln får elden fast fotfäste och härjar snart hela denna del af byggnadskomplexet. Vår specielle fotograf har från ett nybygge vid Haga Östergata tagit en plåt, som visar huru lågorna ursinnigt angripa det sydvästra hörnet af badanstalten.

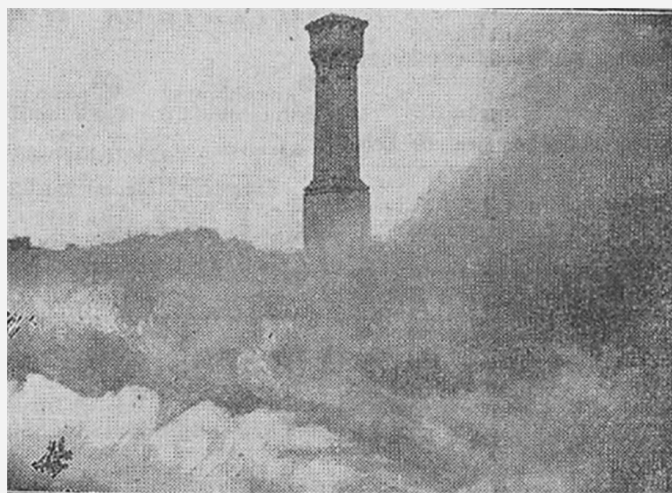

På vinden vid denna sida rasar elden med väldig kraft och man ser just på bilden huru brandsoldaterna draga upp en slang på taket för att därifrån bekämpa elementet.

Taket är på flera ställen genombrutet af elden och hotar hvarv ögonblick att störta in.

Samtidigt har elden fått ett säkert fäste i byggnadens inre i maskinafdelningens massor af brännbara ämnen och i vindarnes upplag af torra linnesaker.

Röken står högt upp och breder sig öfver det brinnande huset och närliggande kanter.

Som en enda molnstod ter sig vid 10-tiden komplexet. Vældiga rökmoln bolma ur det och föras af vinden mot Folkbiblioteket och Pustervik. Mästadels skymma de fullständigt utsikten, men under stundom släppa de dock igenom en glimt af de flammande eldtungorna.

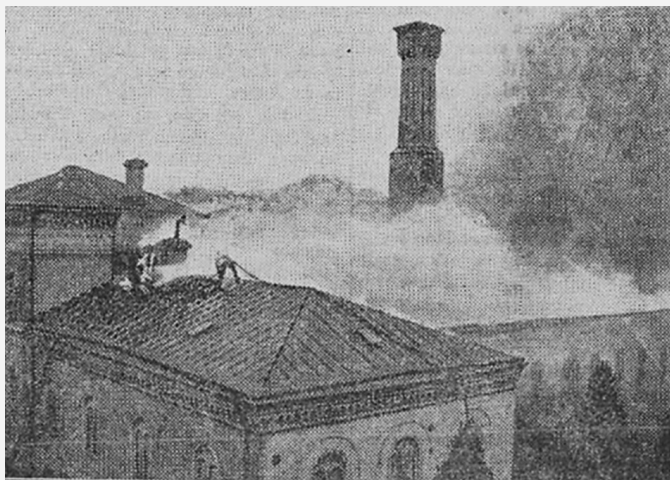
Brandkåren ger dock ej tappt, men dess arbete försvåras af den massiva takbyggnaden, som det ej är så lätt att bryta igenom. Ty utom af ett yttre plåttak utgöres denna af tjock tjärpapp och därunder af ett försvarligt bjälklager. Brandsoldaterna göra dock sitt bästa att bekämpa lågorna, men den framvältrande röken tvingar dem gång efter annan ur deras position. På vindarne måste brandkarlarne krypa efter golvet för att draga fram slangarne.

Utom af räddningsarbete med möbler o.d. hindrades ock släckningsarbetet af framförandet af slangarne. Mer än två till tre slangar kunna nämligen icke utläggas samtidigt, om man icke vill riskera att ledningarnas framförande skall förorsaka en villervalla, ur hvilken det i brådskan ej är så lätt att klara sig.

Emellertid fick man ut 18 ledningar från samtliga i närheten befintliga vattenposter och från ångsprutan, som placerades vid Rosenlunds-kanalen.

Då den sistnämnda slangen måste framdragas öfver spårvägslinien och då dessutom lätt en olycka kunnat inträffa om spårvagnarne fått passera brandstället måste gifvetvis spårvägs-trafiken afbrytas på denna sträcka, men uppehölls dock så till vida, att passagerarne fingo genom Allén passera förbi brandstället och sedan på andra sidan åter bestiga de väntande och vändande spårvagnarna.

Därjämte hade extra manskap uppbådats från Majorna kl. 10 f.m. och med samlad kraft kunde brandsoldaterna åter gå till angrepp mot den härjande elden.

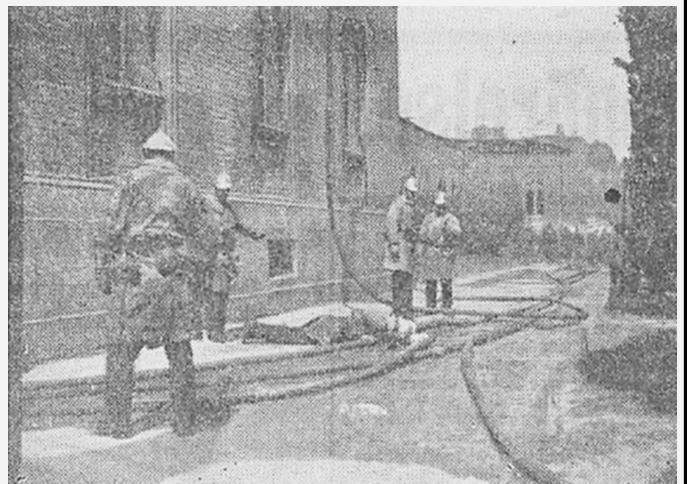
På närstående fotografi ses en detalj af denna kamp mot elementen. Bilden är tagen från huset n:r 4 Kaponniergatan vid half 11-tiden.

I stora kvastar slår elden upp från taket och man ser några brandsoldater från taket till anstaltens sydöstra hörn rikta vattenstrålarne in genom takfönstren för att bekämpa elden, som rasar under dem.

Lågorna ha nu med våldsamt raseri härjat hela östra flygeln, som inrymmer tvättafdelningen samt första och andra klassens kvinnoafdelningar, och samtidigt den västra flygeln och nedre våningens midtelparti. Det synes tydligen att hela byggnadens inre är prigsifvet åt förödelsen.

Under tiden bedrifves släckningen med energi, men endast motvilligt vill elden lämna sina ställningar. Tum för tum drifves den dock tillbaka. Lågorna fladdra oafbrutet upp öfver taket och längs takkanterna, uppfriskande och pådrifna af kraftiga vindstötar, som ofta tränga in i det brinnande inre genom söndersprängda fönstren och de upphuggna eller af elden åstadkomna takgluggarne.

Efter tre timmars arbete voro brandsoldaterna herrar öfver elden och all fara för dess vidare utbredning häfd. Men det hade varit ett styft och tröttande arbete för brandkarlarne och de äro väl i behof af att pusta ut.

Här ett litet intermezzo i deras tjänstgöring. Några af de raska brandsoldaterna med ansikten och kläder nedsvärtade af rök och eld taga sig just en liten välbehöflig frist i det ansträngande arbetet, sedan eftersläckningen börjat. En af dem är för ögonblicket sysselsatt med att släcka sin törst genom att raklånga på magen dricka ur en läcka på en af slangarne.

Om hvad brandkarlarne fingo utstå under släckningsarbetet ger följande episod en föreställning.

En af dem satt på det heta plåttaket på den brinnande östra flygeln och förde strålen mot de genom taket frambrytande lågorna. Ideligen måste han äfven med strålen afkyla sin egen sittplats och röken började kväfva honom. Då tar vattnet plötsligt slut i slangen, plåten bränner honom mer och mer, han kan ej längre hålla ut i hettan och rökmolnen och stegen användes på annat håll. Det går en rysning genom folkmassan, som ser hans belägenhet. Så måste han ut på en takränna och hänger en stund i densamma; lyckligtvis håller rännan och den nödställde kan klättra ned till en mindre stege, som finnes nedanför.

De väldiga rökmolnen, som voro synliga på skilda håll i staden, hade lockat ut kolossala människomassor till den brinnande badinrättningen. Oafbrutet strömmade folk till och fylld snart Allén och närliggande gator.

Själffallet hade polisen genast afspärrat de brandställen närmast liggande omgifningarna, men detta hade naturligtvis icke hindrat välvilliga "räddare" från att som vanligt vid dylika publika händelser meningslöst kasta ut soffor, stolar och badattiralj huller om buller. För badpersonalen återstod sedan intet annat än att verkligt sätta de räddade sakerna i säkerhet. Se här en dylik episod från eldsvådan.

Några tvättgummor, som med gladt mod äro sysselsatta med att bära badattiralj från eldstället. I deras afdelning hade ock lågorna farit mäst skoningslöst fram.

Det berättas sålunda att en ung dam, som skulle gifta sig som i dag, lämnat in hela sin linneutstyrsel till tvättning och fått den totalt uppbränd. Om bröllopet måste uppskjutas för denna olyckshändelse vet vi dock ej.

Tvättanstaltens föreståndarinna, som bebor en lägenhet å byggnadens södra fasad och som är sjuklig, hade måst på en stege praktisera sig ut genom fönstret för att ej blifva innebränd.

Då elden så småningom aftagit och man kunde våga sig in i den om den fullständigaste förödelse vittnade byggnaden, erbjöd denna en tröstlös anblick. I floder välde vattnet nedför trappor och tak och bildade sjöar på stengårdar och golf.

Ingen del af byggnaden hade lämnats oberörd af elden. Taket till hela tvättanstalten liksom ock andra klassens afdelning för kvinnor hade störtat in. Äfven första klassen för kvinnor hade fullständigt ramponerats. Bättre hade de båda herrafdelningarna stått sig, särskildt första klassen, som dock blott hade ett enda badrum, dit ej lågorna inträngt. Alla de andra rummen voro mer eller mindre svedda och kola-de af lågorna.

Finska badstun var totalt förstörd och icke mindre nedslående intryck gjorde det att betrakta Romerska baden å herrafdelningen. Här hade taket fallit in och dekoreringsen i morisk stil var ramponerad. Det lösa inredet i anstalten var mer eller mindre förstördt eller utflyttadt.

Strax före kl. 1 kunde ångsprutan indragas och eftersläckningen fortsattes nu under några timmar. Vår fotograf har ej skytt mödorna af en klättring på brandstege upp på taket för att få en bild af eftersläckningen.

Bilden, som är tagen vid ofvannämnda tid från taket på sydvästra hörnet, visar förödelsens styggelse. Nedstörtande tak, böjda plåtar och nakna murar och murdelar visa hvilken framfart elden haft, och att man ännu ej anser sig som herre öfver densamma synes af det arbete brandsoldaterna ännu äro i färd med att utföra.

Vattenstrålarne korsa ännu luften, men den synliga elden är nu i det närmaste dämpad. Det murade taket på varmluftrummet i Romerska badet kan urskiljas på bilden.

Renströmska badanstaltens byggnad är försäkrad i Skandia och Svea för 82,000 kr. i hvarterdera af bolagen samt maskiner, badattiralj m.m. i Svea ensamt för 171,500 kr.

Kamrerarens och badmästarens löseegendom var försäkrad i Skandia för 7,500 kr.

Inalles bodde fem familjer i huset, hvilka alla ha assurerat. Skadans omfång kan ännu ej öfverskådas. Säkert torde den kunna uppskattas till öfver 100,000 kr.

Den af anstaltens mottagna tvätten lär ock vara af densamma assurerad.

Renströmska badanstalten uppfördes vid första utdelningen ur den Renströmska fonden 1870, då först 150,00 och sedan ytterligare 75,000 kronor för ändamålet anslogos. 1882 utvidgades badinrättningen ytterligare.

I natt var brandvakt, bestående af fyra man och ett befäl, utställd vid brandstället.

